

**Nikola Opatić, sudac
Županijski sud u Velikoj Gorici**

Institut kamate kroz djelatnost osiguranja

U Zagrebu, ožujak 2006.

I Uvodne naznake

Djelatnost osiguranja i njegova konkretna razvijenost važan je i neodvojivi dio svakog modernog financijskog sustava pojedine države.

Proces usklađivanja hrvatskog zakonodavstva iz područja djelatnosti osiguranja s pravnim stečevinama odnosno direktivama Europske unije, rezultirao je donošenjem novih zakona i to Zakona o osiguranju i Zakona o obveznim osiguranjima u prometu oba objavljena u «Narodnim novinama» br. 151/05, od 23. prosinca 2005. sa stupanjem na snagu 1. siječnja 2006. To je ujedno bio razlog da su se navedeni zakoni donijeli u parlamentarnoj proceduri po hitnom postupku.

Polazeći od činjenice da institut kamate u ekonomskom i pravnom smislu čini esenciju svakog konkretnog financijskog sustava, bez imalo pretencioznosti možemo zaključiti da kamata (ugovorna i zatezna) ima, čini se, gotovo presudan utjecaj na njegovo cjelokupno funkcioniranje i kretanje, pa tako i na djelatnost osiguranja kao dijela tog financijskog sustava. Čuveni J. M. Keynes proniknuo je novu ulogu kamata u ekonomiji zasnovanoj na slobodnom kretanju robe i kapitala, uvidjevši koliku moć imaju kamate u oživljavanju gospodarstva i nivou zaposlenosti. Država pomoću intervencija u visinu kamatne stope (npr. određivanjem eskontne stope) regulira cjelokupno gospodarstvo i uvjete njegovog poslovanja. Zato nije ni čudo vijesti o povećanju ili smanjenju eskontne stope plijene prvorazrednu medijsku pozornost.

Institut kamata, njegovo tumačenje i primjena za djelatnost osiguranja od dvostruke je važnosti. Naime, društva osiguranja kroz svoje poslovanje na tržištu pojavljuju se u pravnom prometu kao dužnici kod ispunjavanja obveza koje su preuzeli na osnovi ugovora o osiguranju u trenutku nastupa osiguranog rizika, ili s druge strane kao vjerovnici u naplati premije, regresnih tražbina, ili pak u plasmanu financijskih sredstava kroz njihovo ulaganje na tržištu kapitala, odnosno kroz kreditiranje drugih gospodarskih subjekata.

Pravilno shvaćanje značenja instituta kamata, poznavanje zakonske regulative i sudske prakse u tom segmentu jedan je od preduvjeta za stabilno financijsko poslovanje i upravljanje aktivom i pasivom društava za osiguranje.

Primjena novih zakonskih rješenja u praksi moraju odražavati zauzeti stav da budu pravična i uravnotežena kako u odnosu na osiguratelja, tako i u odnosu na osiguranika. Zasigurno smisao promjene dosadašnjeg svojevrsnog «favoriziranja» štetnika kroz praksu dosuđivanja kamate na pravičnu novčanu naknadu od dana donošenja prvostupanjske presude, u korist oštećenika na način da je sada zakonom regulirano dospijeće obveze pravične novčane naknade od dana podnošenja pisanog zahtjeva ili tužbe, osim ako je šteta nastala nakon toga, nije dovođenje štetnika, odnosno osiguratelja kao odgovornu osobu u financijske poteškoće, ali se s time pokušala prevenirati veća odgovornost u izvršavanju obveza osiguratelja kao ekonomski jače strane od oštećenika.

Kroz analizu zakonske regulative instituta kamata, te njihove konkretne primjene u gospodarskom prometu i sudskoj praksi kroz proteklih dvadesetak godina, prvo na području ex SFRJ, a zatim Republike Hrvatske, osobito promatrajući njezinu visinu i način obračunavanja, vidljivo je da su se kroz takvu regulativu, a zatim i primjenu instituta kamate u praksi provlačile težnje koje su supstancionalno nespojive sa osnovnim funkcijama kamate. Naime, u institutu kamate, a poglavito u praktičnoj

primjeni kamate prepoznat je pogodan instrument održavanja kakve-takve zaštite vjerovnika od gubitka vrijednosti novca, što je u nedostatku drugih instrumenata bilo pravno-politički sasvim opravdano.

Međutim, u međuvremenu uspješnom stabilizacijom negativnih monetarnih kolebanja uz istodobnu široku praksu ugovaranja i primjene monetarnih (valutnih) klauzula, koje su štitile vjerovnike od gubitka vrijednosti novca, tim novim uvjetima neprilagođena visina kamatnih stopa i sam način njihovog obračuna, dovela je do očitog nesrazmjera u dužničko-vjerovničkim odnosima čije se dimenzije plastično mogu prepoznati kroz analizu i visinu dobiti hrvatskog financijskog sektora, osobito banaka i štedionica, koje su financijski najuspješnija trgovačka društva.

II Pravni izvori instituta kamata u RH nakon 1. siječnja 2006.

Donošenjem Zakona o kamatama - «Narodne novine» br. 94/04 od 12. srpnja 2004. sa stupanjem na snagu 20. srpnja 2004., obzirom na dotadašnja različita postupanja u praksi, zakonski je otklonjena dotadašnja mogućnost različitih postupanja vezano uz obračun zatezne kamate, jer se ovim Zakonom jednoznačno uredilo da se zatezna kamata obračunava proporcionalnom metodom bez pripisa kamate na kraju obračunskog razdoblja. Osim navedenog, tim Zakonom se uredilo da Vlada Republike Hrvatske na preporuku stručnog tijela (Odbora za utvrđivanje kamatnih stopa), određuje najvišu dopuštenu ugovornu kamatnu stopu koja se ugovara između dužnika i vjerovnika. Time se, barem zakonski, izbjegla mogućnost transparentnog ugovaranja neprihvatljivo visokih kamatnih stopa kojima vjerovnik iskorištava težak položaj dužnika.

U postupku prilagodbe hrvatskog zakonodavstva s pravnim stečevinama odnosno direktivama Europske unije, kao preduvjeta za ravnopravno članstvo u toj europskoj integraciji donesen je posve novi Zakon o obveznim odnosima - «Narodne novine» br. 35/05 s stupanjem na snagu 1. siječnja 2006. (dalje: ZOO 2005) regulirajući sadržajno istu materiju kamata kao i cit. Zakona o kamatama, s tim da se odredbe članka 26. stavka 1. – 3. i članka 29. stavka 2. – 6. i stavka 8. ZOO 2005 počinju primjenjivati nakon isteka dvije godine od dana stupanja na snagu tog Zakona, tj. 1. siječnja 2008., što jasno ukazuje na osjetljivost materije i potrebi dulje prilagodbe subjekata novim zakonskim uvjetima. Osobito je prigovaranano uspostavi sustava određivanja zateznih, a posredno i ugovornih kamata uz pomoć eskontne stope HNB – kao polazišne točke, jer ona navodno nema ulogu koju ima u EU.

Za područje našeg novog uređenja instituta kamata glavni uzor bila je Smjernica 2000/35/EZ o sprečavanju zakašnjenja u plaćanju u trgovačkim ugovorima ¹. To je bila obveza Republike Hrvatske, pa stoga izabrani model i nije bio stvar slobodne zakonodavčeve odluke.

Sukladno članku 1164. stavak 2. ZOO 2005 s početkom primjene određuje članka 26. stavka 1. – 3. i članka 29. stavka 2. – 6. i stavka 8. tog Zakona prestaju važiti odredbe članka 1., 2., 4., 5., 6., 7., 8., 9. stavka 1. točke 1. i članka 10. Zakona o kamatama («Narodne novine», br. 94/04.). Međutim, i da toga nema ništa se ne bi promijenilo - stupanjem na snagu novih odredbi one ranije prestaju važiti (vrijediti, biti

---

¹ Directive 2000/35/EC of the European Parliament and of the Council on combating late payment in commercial transaction, objavljena u Official Journal L 200 str. 35.

na snazi, biti u primjeni). Pravilo lex posterior derogat legi priori potpuno jasno iskazuje da početkom (odgođene) primjene novoga zakona prestaje važiti (vrijediti) onaj raniji zakon koji uređuje istu materiju, ali to je ipak u zakonu izrijekom navedeno. Dakle, obzirom na sadržaj članka 1164. stavak 2. ZOO 2005 i nakon potpune primjene ZOO-a 2005. s 1. siječnja 2008., ostati će na snazi neke odredbe Zakona o kamatama - «Narodne novine» br. 94/04, konkretno:

- odredba članka 3. koja propisuje kojom se matematičkom metodom izračunava kamata,
- odredba članka 9. stavak 1. točka 2. o novčanoj kazni za prekršaj kojeg počini vjerovnik, pravna ili fizička osoba ako obračuna zatezne kamate suprotno čl. 3. Zakona o kamatama, kao i odredba članka 9. stavak 2. kojom se propisuje novčana kazna odgovornoj osobi u pravnoj osobi za takav prekršaj pravne osobe. Predviđene prekršajne kazne za vjerovnike kreću se u iznosu od 50.000,00 kn do 500.000,00 kn, a za odgovorne osobe u pravnoj osobi u rasponu od 10.000,00 kn do 50.000,00 kn.
- prijelaze i završne odredbe Zakona o kamatama (članak 11.-13.).

Odgoda primjene članka 26. stavka 1. – 3. i članka 29. stavka 2. – 6. i stavka 8. ZOO-a 2005, znači da će u sferi primjene instituta kamate (ugovorne i zatezne) u hrvatskom pravnom sustavu u razdoblju od 1. siječnja 2006. do 31. prosinca 2007. trebati nužno kombinirati odredbe ZOO-a 2005 i Zakona o kamatama zatim odredbe Uredbe o visini stope zatezne kamate te Uredbe o visini najviših dopuštenih ugovornih kamatnih stopa – obje objavljene u «Narodnim novinama» br. 153/04 od 3. studenog 2004.

Odredbe ZOO-a 2005 čija je primjena odgođena do 31. prosinca 2007. uređuju:

- ograničenje visine stope ugovornih kamata između osoba od kojih barem jedna nije trgovac,
- ograničenje visine stope ugovornih kamata između trgovaca, odnosno između trgovaca i osobe javnog prava,
- ograničenje visine stope kada su kamate ugovorene, ali nije određena njihova stopa,
- način određivanja stope zateznih kamata,
- mogućnost ugovaranja drukčije stope zateznih kamata kod trgovačkih ugovora i ugovora između trgovaca i osoba javnog prava,
- ništetnost ugovorne odredbe o zateznim kamatama kod trgovačkih ugovora i ugovora između trgovaca i osoba javnog prava,
- odnos ugovorne i zatezne kamate kada je ugovorena stopa viša od zatezne,
- obvezu HNB da svakog 1. siječnja i 1. srpnja objavi eskontnu stopu u Narodnim novinama.

U punoj primjeni regulative o kamatama nakon 1. siječnja 2006. godine slijedeće su odredbe ZOO-a 2005 :

- članak 26. stavak 4. - ako su ugovorene više kamate od dopuštenih, primijenit će se najviša dopuštena kamatna stopa,
- članak 26. stavak 5. - stopa ugovornih kamata odnosi se na razdoblje od jedne godine, koja je važna zato što onemogućuje da se ugovaranjem kraćeg razdoblja “zaobiđu” prisilne odredbe o najvišoj dopuštenoj stopi, pa je ona u tom smislu prisilna i ugovorne strane ne mogu valjano ugovoriti kraće razdoblje na koje bi se odnosila kamatna stopa, ako bi to dovelo do premašivanja najviše dopuštene stope ugovorne kamate.

- članak 27. - uređuje pitanje zabrane anatocizma, uz predviđene dvije iznimke (st. 2. i st. 3).
- članak 28. - uređuje proširenje odredaba o ugovornim kamatama za novčane obveze na ostale obveze kojima su objekt činidbe stvari određene po rodu. Naplatni zajam, čiji predmet ne čini novčana svota, nego određena količina zamjenjivih stvari, predstavlja primjer situacije koju uređuje ova odredba,
- članak 29. st. 1. - regulira zatezne kamate – kada se duguju, u cijelosti preuzimajući sadržaj ranijeg članka 277. st. 1. ZOO-a 1991 - dužnik koji zakasni s ispunjenjem novčane obveze duguje, pored glavnice, i zatezne kamate,
- članak 29. st. 7. - propisuje da se stopa zatezних kamata odnosi se na razdoblje od jedne godine,
- članak 30. - u cijelosti je preuzela sadržaj ranijeg članka 278. ZOO-a 1991.
- članak 31.- regulira zabranu anatocizma za zatezne kamate - propisujući da na dospjele a neisplaćene zatezne kamate ne teku zatezne kamate, osim kad je to zakonom određeno (st. 1.), dok na iznos neisplaćenih kamata mogu se zahtijevati zatezne kamate samo od dana kad je sudu podnesen zahtjev za njihovu isplatu (st. 2.).

III Kamata - pojam, vrste i pravne značajke

Kamata je, najkraće rečeno, u svojoj biti naknada koja se plaća za upotrebu tuđeg novca ili tuđih zamjenjivih pokretnih stvari. To je cijena koja je određena bilo ugovorom, ili pak tu cijenu određuje zakon u slučaju da se novac ili tuđa zamjenjiva stvar neovlašteno koristi.

Kamata je izraz vlasničkih ovlasti, atribut vlasništva u širem smislu, predstavlja naknadu – cijenu za lišavanje koristi koje vlasnik trpi za određeni vremenski period. Dakle, kamata je isključivo funkcija privatnog vlasništva i kapitala².

Osim riječi kamata/e/, izvorno grčkog podrijetla i na novogrčkom znači dobitak, zarada, dok na starogrčkom ima sasvim drugo značenje- muka, umor, napor, naporan rad, najčešće se za pojam te vrste naknade upotrebljava i riječ interes što je slučaj u većini europskih jezika.

Kamata je porijeklom povezana za institut zajma, a i danas je sastavni dio zajma ili kredita, međutim s druge strane kamata postoji i izvan tog (ugovornog) domena. Vrlo je interesantan povijesni razvoj instituta kamata, kako u ekonomskom tako i u pravnoj sferi, jer su kamate od pamtivijeka jedan od najkontroverznijih problema teorije i prakse.

Sama definicija kamate /interesa/ da je to u biti naknada koja se plaća za upotrebu tuđeg novca ili tuđih zamjenjivih pokretnih stvari (kapitala), koja se računa u stvarima iste vrste, a ovisi o količini i vremenu, nastavno daje nam pravo na zaključak da su kamate sporedno (akcesorno) potraživanje, na koje vlasnik „kapitala” ima pravo uz glavnice. Izraz „kapital” nije zakonski pojam, pa ga treba shvatiti kao „novac”, ali uz napomenu kako se pravila o kamatama (ugovornim) mogu odnositi i na generičke stvari i izraziti u tim stvarima (npr. u ugovoru o zajmu).

---

² Enciklopedija imovinskog prava i udruženog rada, Novinsko izdavačka ustanova Službeni list SFRJ, Beograd , 1978., tom I str. 673.

Uz pojam kamata čvrsto su vezani pojmovi „glavnice” i „kamatne stope” pri čemu pod pojmom glavnice treba shvatiti tražbinu na koju se obračunava kamata, a pod kamatnom stopom postotak prema kojem se obračunava kamata na glavicu.

Kamate su civilni plodovi, a ovi se pak definiraju kao prinosi (prihodi) koje ne daje sama stvar, već koje dobivamo od stvari posredstvom nekog pravnog odnosa. Među civilnim plodovima razlikujemo dospjele i nedospjele. Pravilo je da vjerovnik od dužnika može tražiti predaju civilnih plodova istom nakon dospelosti. Vlasništvo civilnih plodova sječe se dospelošću i percepcijom (lat. perceptio - uzimanje, sabiranje)³. Obveza plaćanja kamata, bilo onih zasnovanih na ugovoru ili na zakonu akcesorne je prirode, što znači da kamata slijedi pravnu sudbinu glavnog potraživanja.

Hrvatsko procesno zakonodavstvo, konkretno Zakon o parničnom postupku⁴ sukladno članku 35. kamatu smatra sporednim potraživanjem. Naime pri utvrđivanju vrijednosti predmeta spora, kad je za utvrđivanje stvarne nadležnosti, sastava suda, prava na izjavljivanje revizije i u drugim slučajevima predviđenim u tom zakonu mjerodavna vrijednost predmeta spora, kao vrijednost predmeta spora uzima se u obzir samo vrijednost glavnog zahtjeva. Kamate, parnični troškovi, ugovorna kazna i ostala sporedna traženja ne uzimaju se u obzir ako ne čine glavni zahtjev.

Sama struktura novog Zakona o obveznim odnosima⁵ – koji između ostalog regulira mjesto i ulogu kamata u pravnom sustavu, zorno ukazuje da je institut kamate vezan uz novčane obveze. Međutim, isto tako valja reći da je ZOO 2005. propisao (članak 28) da odredbe tog Zakona (ZOO 2005) o ugovornim kamatama na odgovarajući način vrijede i za ostale obveze kojima su objekt činidbe stvari određene po rodu. Dakle, u naplatnom zajmu čiji predmet nije novčana svota, nego određena količina zamjenjivih (generičkih) stvari, naplatnost zajma znači da zajmoprimatelj (dužnik) ima (uz obvezu vraćanja iste količine stvari iste vrste i kakvoće) obvezu plaćanja kamata. No, kako glavicu ne čini novčana svota, ni kamata neće biti izražena u novcu, nego u stvarima iste vrste i kakvoće. Stoga u svim slučajevima kad je glavnica izražena u generičkim stvarima i postoji obveza plaćanja ugovornih kamata u generičkim stvarima, na odgovarajući način primijenit će se odredbe o ugovornim kamatama.

Kriterij razlikovanja kamata na aktivne i pasivne kamate rezultat je promatranja instituta prema ulogama stranaka, odnosno davatelja ili primatelja zajma, odnosno kredita, osobito s bankarskog aspekta.

Zatim, obzirom na kamatnu stopu, kamate mogu biti fiksne ili promjenjive. Mjениčne kamate su one koje se plaćaju na mjениčni dug (mogu biti ugovorne, zatezne ili diskontne). interkalarne kamate su ugovorne kamate i čine naknadu za vrijeme odgođenog plaćanja glavnice.

Eskontna (diskontna) kamata koristi se u bankarstvu, a sastoji se u tome što se pri kupovini nedospjelih tražbina (mjениca, zadužnica) unaprijed odbija od nominalne

³ Vedriš, Martin i Klarić, Petar Građansko pravo, Narodne novine d.d., IV izd. Zagreb, 2000 str. 85.

⁴ Zakon o parničnom postupku - «Narodne novine» br. 53/91, 91/92, 58/93, 112/99, 88/01 i 117/03).

⁵ Zakon o obveznim odnosima - «Narodne novine» br. 35/05 s stupanjem na snagu 1. siječnja 2006.

vrijednosti jedan određeni iznos. Logika ove naplate je u notornoj činjenici da gotovina vrijedi više od potraživanja duga (veresije). Novi Zakon o obveznim odnosima vezao je visinu zakonskih kamata na eskontnu stopu Hrvatske narodne banke. Eskontnu stopu definiramo kao kamatnu stopu središnje (centralne) banke koju joj plaćaju poslovne banke. Naime, centralna banka kao emisiona ustanova krajnji je izvor likvidnosti. Što je veća eskontna stopa veća je kamatna stopa poslovnih banaka i obratno. Eskontna stopa je ključan element vođenja monetarne politike u najrazvijenijim zemljama svijeta, jer se eskontnom politikom utječe na smjer kretanja gospodarstva.

Pravni temelji iz kojih potraživanje kamata može proizlaziti su ugovor i zakon, pa se po tom kriteriju razlikuju ugovorne (konvencionalne) i zakonske kamate (legalne).

ZOO - 2005 diferencira kategoriju ugovornih kamata i zatezних kamata. Uz razdoblje ukamaćivanja (npr. godišnje) kamatna stopa je važan element za utvrđivanje visine kamata. O obračunskoj metodi može ovisiti apsolutni iznos kamate, tako postoje jednostavni i složeni, a oba načina mogu se primijeniti anticipativno i dekurzivno. Anticipativnim obračunom kamate se obračunavaju na početku razdoblja, a kod dekurzivnog na kraju razdoblja ukamaćivanja. Anticipativni obračun (na početku razdoblja) obavlja se od zaključne glavnice (one s kraja razdoblja), dok se kamate dekurzivnim obračunom (na kraju razdoblja) obračunavaju od početne glavnice. Razlika ovih obračuna, uz isti nominalni kamatnjak za vrijeme kašnjenja u plaćanju daje višu kamatnu stopu u anticipativnom obračunu. Zatezna kamata po prirodi stvari uvijek se obračunava dekurzivno.⁶

Obzirom na funkcije koje su namijenjene institutu kamata - dakle za stjecanje koristi putem kapitala, poticanju dužnika na pravodobno ispunjenje obveze i naknade za korištenje tuđeg novca ili drugih zamjenjivih stvari, postoji i jedna «skrivena» funkcija kamate, koja funkcija dolazi do izražaja u vremenima izrazitog negativnog kolebanja vrijednosti (papirnog) novca, dakle novca bez svoje unutarnje vrijednosti - inflacije, osobito kad je vrijednost novca nezaštićena monetarnim klauzulama, koje i ne moraju same po sebi biti garant zaštite vrijednosti. Tada kamata svojom visinom preuzima funkciju čuvanja vrijednosti. Kamata je po svojoj biti i cijena novca, pa se povećanjem kamatne stope nastoje smanjiti inflatorne tendencije. Dapače, povećanje kamatne stope, naravno iznad stope inflacije, povećava se i sama vrijednost novca. Ukoliko je kamatna stopa jednaka sa stopom inflacije, sačuvana je njegova vrijednost, ali onda ne donosi korist putem kapitala. Ovdje je posebno zanimljivo promotriti situaciju kad je glavnica novca zaštićena monetarnom klauzulom – što podrazumijeva da je vrijednost glavnice vezana uz vrijednost određene strane valute, npr. švicarski franak. Tada da bi vrijednost glavnice doista bila zaštićena, a da se i pri tome nešto i zaradi na plasmanu novčanog kapitala, u visinu kamatne stope mora se ugraditi i visina inflacije u Švicarskoj – dakle gubitak vrijednosti švicarskog franka, doduše vrlo mala ili je pak nema, ali ipak postoji mogućnost postojanja i takvog rizika.⁷

⁶ Giunio, Miljenko, Zatezne kamate u propisima i praksi, Zatezne kamate, TEB, Zagreb, 2004. str 31.

⁷ Opačić, Nikola, Novac-pravni aspekti pojavnosti, Hrvatska pravna revija 1/2006.

IV UGOVORNE KAMATE

Ugovorne kamate se u pravilu ugovaraju između subjekta obvezno-pravnog odnosa, odnosno uređene su samim ugovorom. Postoji razlika između ugovornih i ugovorenih kamata. Definicija da je kamata u svojoj biti naknada koja se plaća za upotrebu tuđeg novca ili tuđih zamjenjivih pokretnih stvari, upravo odgovara ugovornoj kamati. Zakon o obveznim odnosima 2005 ne definira što znači pojam ugovornih kamata, govori samo o stopi ugovornih kamata, u smislu (maksimalne) visine izražene u relativnom broju koji se ne u propisu navodi numerički već opisno.

Izraz «ugovorne kamate» ukazuje na pripadnost kamata ugovoru, dok se izraz «ugovorene kamate» odnosi na način njihovog utvrđivanja. Kamata se inače određuje kao relativna veličina (postotak) u odnosu na glavnice, a pravilo je da se kamate računaju i daju u kvaliteti glavnice. Ako je glavnica u novcu ona će i kamata biti u novcu. Ako se radi o obvezama čiji je predmet određen po rodu, što se tiče ugovornih kamata one će biti određene u predmetu stvari. Kamate na nenovčane obveze moguće je ugovoriti u novcu.

V ZATEZNE KAMATE

Zatezne kamate zakonski su pripadak isključivo novčanih obveza, te su strogo vezane uz zakašnjenje s ispunjenjem novčane obveze. One su zakonske kamate, jer je zakonom propisano da dužnik koji zakasni s ispunjenjem obveze duguje pored glavnice, i zatezne kamate. Zatezne kamate se ne ugovaraju i pripadaju po zakonu. Zatezne (moratorne) kamate su vezane uz činjenicu zakašnjenja u plaćanju pa se stoga zahtjeva ustanovljavanje dospelosti temeljne obveze. Zatezne kamate imaju tijek od prvog slijedećeg dana po dospijeću plaćanja, pa sve do uključivo dana plaćanja. Dospijeće novčane tražbine može biti ugovoreno.

Zatezne kamate zakonom su unaprijed određena naknada za korištenje određenog iznosa tuđenog novca. Zatezne kamate nisu naknada štete, jer nema elementa protupravnosti u postupanju dužnika. Zatezne kamate kroz svoju visinu imaju i kaznenu funkciju, jer se njima sankcionira ponašanje dužnika koji na vrijeme ne ispunjava svoje obveze. Isto tako one kroz svoju visinu moraju djelovati destimulativno na dužnika, tako da ga ekonomskom logikom prisili na ispunjenje novčane obveze.

Kod zateznih kamata (kao i kod ugovornih kamata – čl. 27. ZOO 2005) postoji zabrana anatocizma (čl. 31. ZOO 2005) Pod anatocizmom se podrazumijeva obveza plaćanja kamata na kamatu. Svrha zabrane anatocizma jest u očuvanju načela jednake vrijednosti davanja, u ograničavanju visine kamata, te u osiguranju izvjesnosti budućih obveza. Iz ovih razloga prisilna odredba st. 1. određuje ništavost ugovorne odredbe koja bi predviđala da na dospjele kamate teče kamata u slučaju dužnikova pada u zakašnjenje s plaćanjem ugovorenih kamata. Ništava je samo ugovorna odredba, a ne i ugovor u cjelini. Kao što se ne može valjano ugovoriti da bi na dospjelu a neisplaćenu ugovornu kamatu, tako ni na dospjelu a neisplaćenu zateznu kamatu ne može teći zatezna kamata. Zabrana anatocizma postoji do trenutka pokretanja pravnog postupka radi naplate zateznih kamata. Na iznos neisplaćenih kamata mogu se zahtijevati zatezne kamate samo od dana kad je sudu podnesen zahtjev za njihovu isplatu.

VI ZNAČENJE KAMATA U DJELATNOSTI OSIGURANJA

Kao što smo već naprijed u tekstu naveli kamata je akcesorno potraživanje. Dakle, ako nema obveze osiguratelja na isplatu ugovorene svote osiguranja uslijed nastupa osiguranog slučaja - rizika, odnosno ako osiguratelj kao odgovorna osoba nije u obvezi isplatiti naknadu štete oštećeniku uopće ne postoje predosnove za isplatu kamate.

Daljnji uvjet za primjenu instituta kamata je postojanje zakašnjenja s ispunjenjem (novčane) obveze. Dakle, ovdje se uvijek radi o (moratornim) zateznim kamatama.

Po pretežitom shvaćanju zatezne kamate su naknada zakonom pretpostavljene štete za zakašnjenje u ispunjenju novčanih obveza, pa su objektivna posljedica zakašnjenja, stoga krivnju za zakašnjenje ne treba tražiti niti dokazivati. S obzirom na takvo stanje stvari, oštećeni nije dužan dokazivati da je pretrpio neku štetu zbog zakašnjenja, dok dužnik ne može dokazivati da štete nije bilo zbog njegova zakašnjenja.

Prijepori osiguratelja i osiguranika u ugovornom osiguranju ipak nisu česti, jer je sve uglavnom manje-više regulirano međusobnim ugovorom (policom, općim uvjetima, posebnim uvjetima), međutim i tu se mogu u praksi pojaviti određene nedoumice, osobito oko trenutka utvrđivanja nastanka osiguranog rizika, odnosno trenutka pretvaranja sasvim konkretne štete u njezin novčani izraz, a samo na novčane obveze nakon njihovog dospijea mogu teći zatezne kamate.

Gotovo uvijek se postavlja pitanje, od kada štetnik (odgovorna osoba) pada u zakašnjenje sa obvezom naknade štete - da li je to trenutak nastanka štete, ili je to onda kad oštećeni opomene štetnika da mu plati štetu, ili kad oštećeni podnese sudu tužbu ili pak kada sud donese prvostepenu presudu kojom odlučuje o naknadi štete.

Rješenje ovog problema odražava se i na odgovor na pitanje od kada počinje teći obveza plaćanja zateznih kamata na ona potraživanja koja nastanu kao posljedica počinjene štete, koja se ne sastoji u gubljenju određenog iznosa novca, već u oštećenju ili uništenju nekog predmeta ili oštećenju nekoga neimovinskog dobra za koje se naknada dosuđuje u novcu. Na računanje vremena od kada teku zatezne (moratorne) kamate valja primijeniti članak 300. st. 1. ZOO-a.

Kod izvanugovornog nastanka obveznih odnosa – konkretno kod naknade prouzročene štete, u svezi trenutka njezina dospijea razlikujemo situacije determinirane s bitnom okolnošću:

- ukoliko se radi o nenovčanoj materijalnoj šteti koja je dosuđena prema cijenama na dan donošenja prvostupanjske presude – tada novčani izraz štete dospijeva s danom donošenja prvostupanjske presude,
- ukoliko je oštećenik sam otklonio imovinsku štetu prije donošenja sudske odluke, odnosno kad su učinjeni troškovi radi otklona štete - tada novčani izraz nastalih troškova dospijeva s danom otklanjanja štete, odnosno učinjenih troškova izraženih u novcu,
- ukoliko se naknađuje pravična novčana naknada radi povrede prava osobnosti, obveza dospijeva danom podnošenja pisanog zahtjeva ili tužbe, osim ako je šteta nastala nakon toga (članak 1103. ZOO 2005).

Imovinska šteta nastala oštećenjem stvari nadoknađuje se po pravilu u novčanom iznosu, i oštećeni ima pravo tražiti tu novčanu naknadu, a rijetko i izuzetno se

nadoknađuje šteta naturalnom reparacijom stvari. Institut zateznih kamata kao novčana naknada primjenjuje se kod svih oblika naknade imovinske štete u slučajevima zakašnjenja s njezinom isplatom. Kod naturalne reparacije štete oštećeni nema pravo na zatezne kamate.

Kod novčane reparacije nenovčane (neimovinske) štete oštećeni ima pravo na naknadu štete zajedno sa zateznim kamatama koja teče od dospelosti štete. U ovom slučaju ne dobiva ništa više nego što stvarno iznosi opseg štete. U stvari, u obliku zateznih kamata dolazi do obeštećenja oštećenog zbog zakašnjenja štetnika u ispunjavanju obveza naknade štete. Neimovinske štete se uvijek nadoknađuju u novcu. I u ovom slučaju zatezne kamate predstavljaju naknadu štete, zbog toga što naknada nije dobivana na vrijeme, pa nije ni omogućeno ublažavanje posljedica učinjene štete.

Štetnik (odgovorna osoba) štete može izbjeći plaćanje zateznih kamata na taj način da odmah isplati oštećenom onoliko koliko smatra da je počinio štetu, onako i onoliko koliko misli da iznosi visina štete. U takvom slučaju ne bi došlo do plaćanja zateznih kamata na isplaćeni iznos - jer štetnik za taj iznos nije pao u zakašnjenje, a što je uvjet za nastanak zateznih kamata.

Postavlja se pitanje kako postupiti kada se visina štete promijeni odnosno poveća ili smanji od trenutka nastanka štete pa do donošenja odluke o njoj reparaciji. Promjena u strukturi oštećenog objekta odražava se na opseg štete, tako da se počinjena šteta može do donošenja odluke povećati, smanjiti ili sasvim iščeznuti. Budući da naknada štete zavisi od opsega štete, navedene promjene na oštećenom objektu odraziti će se i na iznos naknade štete, a zbog akcesornosti obveze plaćanja zateznih kamata i na tu obvezu. Kakav će i koliki utjecaj tih promjena biti na štetu, njezinu naknadu i zatezne kamate, zavisit će od stjecaja konkretnih okolnosti, te se prema tim okolnostima taj utjecaj i određuje.

Zakon o obveznim odnosima 2005 regulira područje ugovora o osiguranju. Isplata osigurnine je najvažnije pravo osiguranika, a najvažnija obveza osiguravatelja. Obveza nastupa kada se (tj. ako se) dogodi osigurani rizik (osigurani slučaj).

Članak 943. ZOO 2005. odnosi se i na osiguranje imovine i na osiguranje osoba. Stavak 4. čl. propisuje da ukoliko osiguratelj ne ispuni svoju obvezu u rokovima duguje osiguraniku zatezne kamate od dana primitka obavijesti o osiguranom slučaju, kao i naknadu štete koja mu je uslijed toga nastala. Rokovi u kojima treba osiguratelj ispuniti osiguraniku obvezu točno su utvrđeni stavkom 1.- 3. cit. članka.

Negativne promjene u kupovnoj moći novca sastoje se u opadanju vrijednosti kupovne moći novca. Za razliku od promjene u strukturi oštećenog objekta promjene u kupovnoj moći novca nemaju nikakav utjecaj na sam opseg počinjene novčane štete. Zbog njih ne nastaju ni povećanje ni smanjenje štete. Opseg štete ostaje isti. Promjene vrijednosti novca odražavaju se na novčani izraz nenovčane štete, na broj novčanih jedinica kojima se šteta izražava uslijed opadanja kupovne moći novca. Naknada štete ne postaje veća zbog pada kupovne moći novca već ostaje ista, ostaje naknada iste štete. Njezin novčani izraz je samo povećan. Ništa se drugo ne događa ni sa zateznim kamatama. One uslijed svoje akcesornosti dijele sudbinu štete (s glavnim dugom), te ona ne može biti veća ako su šteta i naknada ostale iste. Zatezne kamate se plaćaju u određenom postotku od naknade, pa ako naknada nije uvećana, ni zatezne kamate neće se uvećati. U stvari, i kod zateznih kamata

uvećava se samo novčani izraz u kome se one oštećenom dosuđuju, a ne i same kamate. Iako se daje veći broj novčanih jedinica, oštećeni zbog pada kupovne moći novca ne dobiva na ime naknada štete ni zateznih kamata ništa više.

VII ZAKLJUČNE NAPOMENE

Novom zakonskom regulativom u području kamata, te osobito zakonskim određivanjem kada dospijeva obveza naknade imovinske štete (članak 1086. ZOO 2005), odnosno kada dospijeva obveza pravične novčane naknade (članak 1103 ZOO 2005), primjećuje se trend usmjeren na jačanje odgovornosti štetnika poglavito osiguratelja kao jače ekonomske strane da oštećenom što brže nadoknadi nastalu štetu.

Naime, otezanje s obvezom naknade štete, osobito neimovinske, zakonodavac je svojim legislativnim rješenjima u određivanju vremena dospijeca obveze, štetniku odnosno osiguratelju učinio ekonomski tegotnim, odnosno rješenje ide in favorem oštećeniku, što je potpuno opravdano, jer je osnovno pravo oštećenika da mu odgovorna osoba što brže nadoknadi počinjenu štetu, odnosno ponovno uspostavi narušenu ravnotežu nastalu počinjenjem štete.

Nikola Opatić, sudac
Županijski sud u Velikoj
Gorici